

הרב משה מרדכי אייכנשטיין
ראש הכולל שע"י ישיבת יד אהרן ב"ב

נשיאת כפים בנעילת שיערים

הצעת פירוש מחודש למשניות א' וב' בפ"ג מתענית

משנה א:

בשלשה פרקים (בשנה) כהנים נושאים את כפיהן ארבע פעמים ביום, בשחרית, במוסף ובמנחה ובנעילת שיערים: בתעניות ובמעמדות וביום הכיפורים.

משנה ב:

אלו הן מעמדות, לפי שנאמר (במדבר כח, ב), "צו את בני ישראל ואמרת אלהם את קרבני לחמי", וכי היאך קרבנו של אדם קרב, והוא אינו עומד על גביו? התקינו נביאים הראשונים עשרים וארבע משמרות.

על כל משמר ומשמר היה מעמד בירושלים של כהנים, של לויים, ושל ישראלים. הגיע זמן המשמר לעלות, כהנים ולויים עולים לירושלים, וישראל שבאותו משמר מתכנסין לעריהן וקוראין במעשה בראשית.

המשנה בחרה להתחיל את הפרק העוסק במעמדות מהזווית של ברכת כהנים בג' פרקים בשנה ארבע פעמים ביום, והדבר האומר דרשני.

ובעיקר מתני' יש כאן כמה דברים בסיסים להבין. דבר ראשון, מהו "בשלושה פרקים ארבע פעמים בשנה", הלא בתעניות אין תפילת מוסף, שאין בהן קרבן מוסף (וכבר נשאלה שאלה זו בגמ')? אפשר לומר שהכוונה שהתפללו תפילה נוספת בתעניות (וכמו שהסביר בפיה"מ להר"מ במשנה ד' בקשר למעמדות ע"ש), אלא דאם כן קשה מה היא נעילת שיערים המוזכרת כאן, דהלא לכאורה היא בעצמה כבר התפילה הנוספת [ואם כן בהכרח שהכוונה רק ליוה"כ, ולכל היותר נימא דהכוונה היא שבתעניות יש תפילת נעילה, ובמעמדות וביוה"כ יש מוסף (כפרוש הר"מ), כל אחד כעניינו, ורק ביוה"כ יש ארבע פעמים. ושוב קשה לשון המשנה (אלא אם כן נדחוק כפירוש המקובל בגמ', שבשלושה פרקים בשנה נושאים כפים שלוש פעמים, וביוה"כ ארבע פעמים, והדוחק רב)].

עוד קשה, איך לא הוזכרה לנו בשום מקום תפילת נעילה, חוץ מהמשנה הזו, אגב אורחא של נשיאת כפיים?

ועוד יותר יש להעיר, שלשון 'נעילת שיערים' אין משמעה לשון תפילה, אלא כפשוטו נעילת שיערים באיזה מקום (בית המקדש).

עוד קשה, איך נשאו כפים בנעילה ובמנחה (לדעת משנתינו) במעמדות, הלא רק הישראלים היו מתענים בהן, ומי שלא מתענה יש בו חשש שיכרות, ומאי שנא מכל השנה?

והנה, בפירוש לשון המשנה 'נעילת שיערים' נחלקו בירושלמי כאן רב ורבי יוחנן - האם הכוונה לנעילת שיערי המקדש או לנעילת שיערי שמים. והדברים נוטים לפי פשוטם, לכאורה,

האוצר ♦ גיליון ל"ג

לדעה שהכוונה לנעילת שערי המקדש^א, אלא שאין ברור לכאורה מה הקשר בין זה לתפילת נעילה, שלכאורה ענינה הוא בשעה שעומד להסתיים היום, כהפייט 'פתח לנו שער בעת נעילת שער כי פנה היום'.

מכל הנ"ל עלה בדעת לומר, שכוונת המשנה לנשיאת כפיים בבית המקדש, ועיין בתוספתא, שכתבה בשם ר"מ שבשלושה פרקים נושאים כפים בארבע פרקים ביום בשחר בחצות במנחה ובנעילה, ומבואר דבמקדש לא רק בעידן התפילות, ואפי' לא רק בזמן הקרבת הקרבנות נשאו כפים, דמבואר גם זמן חצות שבו נשאו כפים בעלמא [ועי' שם שחכמים חלקו וסברו שילפ' מאהרן דרק בבוקר נושאים כפיים עי' שם ועי' ירושלמי וככלל, נחלקו בזה הרמב"ם בהל' תפילה (פי"ד ה"ט) והתוס' (עי' שם מקו"צ), האם נושאים כפיים במקדש רק בבוקר או גם בערב, ועל פניו זו מחלוקת להדיא בתוספ' כאן].

ובאופן כללי יש לומר שבמקדש הייתה תמיד נשיאת כפיים גם אחה"צ, בתמיד של בין הערבים, כי לא שייך שם חשש שיכרות, משום איסור שתויי יין שבמקדש.

וי"ל שבתעניות ובמעמדות וביה"כ היו נושאים כפיים במקדש לדעת המשנה ארבע פעמים (ששם אין מקום למיגזר אטו יום אחר, שלא שייך שם חשש שכרות כלל), והיו נושאים כפים גם לקראת נעילת שערי ההיכל, שהשלימו את עבודת היום, וכלה קידוש היום בצום, בעיקר אצל המעמדות שנעשו כחלק מעבודת הקרבן וההתכוונות אליו, ונשיאת הכפים בסיום היום הייתה כהתרצות וברכה מן שמיא שנתרצה להם בתעניתם ומעמדם.

לפי זה ניתן לומר שתפילת נעילה של זמנינו שורשה בנשיאת הכפיים שבמקדש, שאחרי שחרב תיקנו תפילה בזמן זה, בשביל להשאיר את נשיאת הכפיים כפי שהיה במקדש (ונחלקו אם גם במנחה או לא), ומשום שהיה צריך ליצור כעין עבודה כפי שהיה במקדש - תיקנו תפילה.

ולפי זה חשיבות נשיאת כפיים בנעילה היא עצומה שהיא עיקר השורש לתפילה זו.

וביסוד זה מתיישב כל מה שהקשינו, דיש קשר גדול בין הצורה בה נקבעה תפילת התענית למעמדות, ומשום שעיקר נשיאת כפיים בנעילת השערים הייתה במעמדות, כמו שנתבאר.

וכן מתיישב שאכן הכהנים במקדש נשאו כפיהם לאחיהם שעמדו על הקרבן בעת נעילת השערים, ובהם אין חשש שיכרות. ומיירי באלו שהיו יכולים לעלות ולא נשאו בעריהן (עי' תוספ').

ויש בזה ליישב עוד מה שאמרו בפ' מקום שנהגו (פסחים נד:): שאין תשעה באב כתענית ציבור לענין תפילת נעילה, ולא התפרש למה?

א). אמנם הרמב"ם בפ"א מהלכות תפילה כתב: "וכן תקנו תפלה אחר תפלת מנחה סמוך לשקיעת החמה ביום התענית בלבד כדי להוסיף תחנה ובקשה מפני התענית וזו היא התפלה הנקראת תפלת נעילה כלומר ננעלו שערי שמים בעד השמש ונסתרה לפי שאין מתפללין אותה אלא סמוך לשקיעת החמה".

ומבואר שפסק כהמ"ד דנעלו שערי שמים, וכן משמע ממשטות דבריו דתפלת נעילה תוקנה מלכתחילה ע"י אנכה"ג ודלא כמו שבואר כאן, ואנו בחר השיטה השניה וכפשיטות לשון המשנה אזלינן, ותמכנו יסודינו בלשון התוספתא וכמבואר בפנים, וה' יאיר עינינו.

אולם לפי זה ניתן לומר שמכיוון שלא נהג תשעה באב בזמן המקדש (כמבואר בפשיטות בר"ה יח:), לא הייתה מציאות של נשיאת כפיים בנעילה בת"ב, ולכן גם לדורות של אחר החורבן לא נהגה תפילת נעילה.

